

Marija ORLANDIĆ*

DEMOGRAFSKE KARAKTERISTIKE RADNE SNAGE U XXI VIJEKU

Sažetak: Ovaj rad se bavi demografskim karakteristikama radne snage stanovništva Crne Gore u periodu od početka posljednje decenije XX pa sve do sredine druge decenije XXI vijeka. Odnosno, obuhvata analizu podataka iz popisa 1991, 2001, 2011. i podatke koje je objavio MONSTAT u okviru godišnjih anketa o radnoj snazi u periodu 2012–2016. Podaci neophodni za analizu ekonomske strukture stanovništva, odnosno radnog kontingenta dobijeni su upravo popisom stanovništva jer su obilježja neophodna za analizu dio popisnih stavki.¹ Godišnja anketa o radnoj snazi koju sporvodi MONSTAT prati karakteristike radne snage kako sa demografskog, tako i sa socio i drugih aspekata pa je dobra baza za osnov analize.

Ključne riječi: *stanovništvo, demografija, radna snaga*

1. Uvod

Osnovno pitanje prilikom definisanja hipoteze ovog rada oslanja se na ulogu demografskog razvoja (u užem smislu) u kretanju radne snage u Crnoj Gori. Dugotrajno smanjivanje nataliteta i prirodnog prirasta, koje je početkom 1990-ih godina „prešlo” u prirodno smanjenje, imalo je uticaj posebno u sferi radnog kontingenta stanovništva. Nastale promjene obilježavaju dva bitna demografska procesa — starenje ukupnog stanovništva i radnog kontingenta, pri čemu je starenje radnog kontingenta zapravo demografska odrednica starenja radne snage.

Polaznu osnovu za proučavanje ekonomske strukture ukupnog stanovništva čini ekonomska struktura aktivnog stanovništva. To logički proizlazi iz

* Mr Marija Orlandić, Fakultet za međunarodnu ekonomiju finansije i biznis, Univerzitet Donja Gorica, Institut za strateške studije i prognoze

¹ Obradom takvih obilježja dobijaju se podaci o ukupnoj aktivnosti stanovništva (po polu, starosti, regijama), kao i druga bitna svojstva ekonomske strukture kao što su zaposlenost i zanimanje po sektorima djelatnosti, polu, starosti, podaci o nezaposlenim aktivnim licima, strukturi neaktivnog stanovništva i sl.

činjenice da se ekonomska struktura ukupnog stanovništva formira preko ekonomske strukture aktivnog stanovništva, jer su neaktivne osobe uglavnom zavisne od aktivnih članova svojih porodica.² Prema tome, u analizi radne snage stanovništva Crne Gore primarno mjesto zauzima analiza stanovništva prema obilježju aktivnosti, kako bi se dobio pregled aktivnog stanovništva, odnosno stekao uvid u iskorišćenost radnog kontingenta. Postavlja se pitanje da li se evropski trendovi prenose i na crnogorsku privredu, odnosno da li se povećava udio „izdržavanog stanovništva” u ukupnom stanovništvu, kao rezultat „starenja” stanovništva. U Evropi nema nacije mlađe od 30 godina, ako ne uzimamo u obzir Tursku, koja je samo malim, ne i nebitnim, dijelom u Evropi. Njemci su najstariji narod na svijetu, sa 46,1 godinom. Sve sredozemne zemlje imaju ljude starije od 40 godina, osim Albanije, koja je najmlađa na kontinentu sa 31,6 godina. Imigranti iz Afrike i sa Bliskog i Srednjeg istoka jedan su od ključnih faktora koji utiču da to opadanje broja stanovnika u Evropi nije rapidno. Hipoteza koja se postavlja u ovom radu je da demografske karakteristike radne snage prevashodno utiču na ekonomski razvoj države.

Važno je napomenuti da se ova analiza oslanja i na istraživačku analizu „Projekcije stanovništva Crne Gore do 2060. godine sa strukturnom analizom stanovništva Crne Gore” koju je radio Institut za strateške studije i prognoze za potrebe Zavoda za statistiku Crne Gore — MONSTAT-a. Autorka je bila član tima koji je radio studiju 2014. godine.

2. Karakteristike radne snage

Starosna granica za definisanje ekonomski aktivnog stanovništva zasniva se na intenzitetu uključenosti određenih starosnih grupa u ekonomske aktivnosti. Minimalna starosna granica u mnogim zemljama je određena zakonski obaveznim školovanjem, tj. do koje godine starosti su djeca obavezna da pohađaju školu. U Crnoj Gori sva djeca su obavezna da pohađaju osnovnu školu do navršene 15. godine starosti, tako da je minimalna starosna granica aktivnog stanovništva u Crnoj Gori 15 godina. Iako ne postoje međunarodna uputstva u određivanju maksimalne starosne granice, neke zemlje određuju gornje starosne granice ekonomski aktivnog stanovništva. U Crnoj Gori je gornja granica ekonomski aktivnog stanovništva definisana starosnom granicom za odlazak u starosnu penziju, tj. — 67 godina starosti.³ Trenutno aktivno stanovništvo,

² Wertheimer-Baletić, Alica (1999). *Stanovništvo i razvoj*, Mate, Zagreb, str. 408.

³ <http://www.fondpio.me/indexs/starosna.html#section2>

ili radna snaga, uključuje sve osobe starosti iznad definisane minimalne granice (15 godina), koje su tokom definisanog kratkog vremenskog perioda, referentne jedne sedmice, ispunjavale uslove za klasifikaciju među zaposlene ili nezaposlene osobe.

Jedan od značajnih faktora koji determinišu veličinu radne snage (aktivnog stanovništva) jeste demografski razvitak, odnosno njegove komponente. Mada je veličina radne snage u velikoj mjeri uslovljena socio–ekonomskim, sociološkim i drugim činiocima, demografski okvir formiranja radne snage je vrlo važan pošto se on može predvidjeti sa vrlo visokim stepenom pouzdanosti. Naime, pomenuti okvir, reprezentovan strukturom ukupnog stanovništva prema polu i starosti, uglavnom je poznat već danas za idućih 20 godina pošto je broj stanovnika koji će u narednim godinama ulaziti u takozvanu radnu starost poznat ili iz vitalne statistike (broj živorođenih) ili iz popisa stanovništva. U ovim starosnim kontingentima smrtnost je niska, pa čak i eventualna greška u ocjeni budućih stopa doživljenja neće znatnije uticati na pouzdanost dobijenih rezultata.⁴

Teorijski gledano, izrazito mlada starosna struktura stanovništva, kao ni starosna struktura sa izrazitim tendencijama ka starenju, ne predstavljaju povoljan demografski okvir za formiranje radne snage. U prvom slučaju udjeli stanovništva u radnoj starosti su niski i to neposredno utiče na niske stope aktivnosti stanovništva. Pošto je kod izrazito mlade starosne strukture i fertilitet stanovništva vrlo visok, to i mogućnosti za aktiviranje ženskog stanovništva u okviru radne snage nijesu velike. S druge strane, izraziti demografski proces starenja uzrok je stvaranju nepovoljnih odnosa između aktivnog održavanog stanovništva, procenti penzionera su visoki, a sa daljim odvijanjem ovog procesa mogu se javljati manjkovi radne snage jer broj aktivnih lica koji odlaze u starosnu ili invalidsku penziju, tj. prestaju da budu aktivni, može da bude veći od broja lica kojima se radna snaga povećava.

Ako su stope nataliteta u nekom prošlom periodu bile visoke, onda se u kasnijem periodu (15 do 20 godina) mora očekivati ulazak veoma jakih kontingenata stanovništva u radnu starost, što u odgovarajućim uslovima stvara posebne probleme u pogledu aktiviranja, odnosno zapošljavanja tog stanovništva.

⁴ Zavod za statistiku Crne Gore (2014), *Projekcije stanovništva Crne Gore do 2060. godine sa strukturnom analizom stanovništva Crne Gore*, Zavod za statistiku Crne Gore, Podgorica.

3. Stanovništvo u radno sposobnoj dobi (radni kontingent stanovništva)

Analiza demografskih karakteristika stanovništva Crne Gore se bazira na podacima popisa sprovedenih 1991, 2003, 2011. i podacima MONSTATA na osnovu ankete o radnoj snazi za 2015. godinu.⁵ Ovdje, prije svega, treba napomenuti da je prilikom Popisa 2011. godine došlo do određenih metodoloških izmjena,⁶ što donekle utiče na uporedivost podataka u odnosu na popise iz prethodnih godina. Ipak, poređenje će biti izvršeno u analitičke svrhe. Na osnovu podataka o ekonomskim obilježjima stanovništva dobijenih Popisom, moguće je prije svega iz ukupnog stanovništva izdvojiti radni kontingent stanovništva, radno aktivno stanovništvo ili radnu snagu, pa potom aktivno stanovništvo grupisati prema djelatnostima.

Ukoliko posmatramo kontingent radno sposobnog stanovništva koje obuhvata osobe od 15 do 64 godine, u periodu od 1991. do 2015. godine možemo primijetiti znatan porast sa 402.754 na 420.589 stanovnika, što predstavlja rast od 4,24%.

Prilikom posmatranja važno je napomenuti da je starenje stanovništva imalo veliki uticaj na promjene u strukturi radnog kontingenta, prije svega jer se učešće stanovnika koji imaju iznad 45 godina povećavao u ukupnom radnom kontingentu u navedenom periodu. Stoga je, na primjer stanovništvo u starosnoj grupi od 50 do 54 povećalo učešće u radnom kontingentu sa 8,85% u 1991, na 10,34% u 2011. godini. Primjetan je i rast učešća starosnih grupa 55–59 i 60–64 u radnom kontingentu stanovništva. Ukoliko u analitičke svrhe koristimo i rezultate ankete o radnoj snazi, ona takođe ukazuje na trend porasta učešća starijih starosnih grupa u ukupnom radnom kontingentu. Tako je na

⁵ Podaci za 2015. godinu su na bazi Ankete o radnoj snazi koju svake godine sprovodi MONSTATA. Anketa se sprovodi u Crnoj Gori od 1994. godine. Istraživanja ovog tipa dio su statističke tradicije razvijenih zemalja već mnogo godina, a i mnoge nerazvijene zemlje i zemlje u tranziciji takođe ih sprovode nekoliko godina. Anketa je metoda istraživanja koja se pretežno temelji na uzorku jedinica posmatranja i koristi upitnik za dobijanje odgovora o predmetu istraživanja. Anketom o radnoj snazi prikupljaju se podaci o ekonomski aktivnom stanovništvu ili o radnoj snazi u Crnoj Gori prema preporukama Međunarodne organizacije rada (International Labour Organisation — ILO). Radnu snagu čine sva lica koja rade ili traže posao u cilju sticanja sredstava za život.

⁶ Ovdje se prvenstveno misli na izmjene u samom konceptu popisivanja stalnog stanovništva, što onemogućava potpuno upoređivanje podataka iz Popisa stanovništva Crne Gore iz 2011. godine sa podacima dobijenim u popisima stanovništva Crne Gore 1991. i 2003. godine.

Tabela 1. Radni kontingent stanovništva Crne Gore prema popisima 1991, 2003. i 2011. godine i ankete o radnoj snazi iz 2015. godine

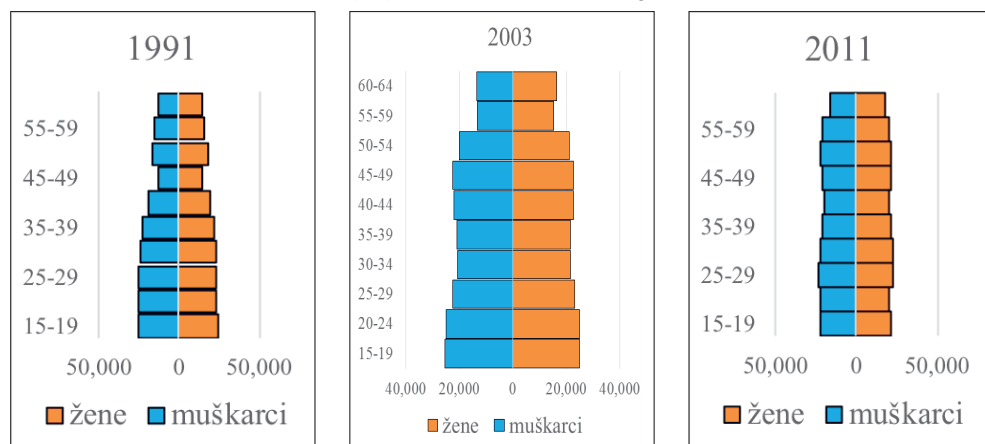
Starosne grupe	1991.	2003.	2011.	2015.	1991.	2003.	2011.	2015.
	Broj stanovnika				Učešće u ukupnom stanovništvu u %			
<i>Ukupno</i>	40.2754	412.982	421.693	420.589	65,48	66,59	68,01	67,59
15–19	50.782	49.387	44.093	41.464	8,26	7,96	7,11	6,66
20–24	48.869	48.963	42.816	40.872	7,90	7,90	6,91	6,57
25–29	48.595	44.988	45.793	42.227	7,79	7,25	7,39	6,79
30–34	47.810	41.528	44.495	46.279	7,70	6,70	7,18	7,44
35–39	44.903	41.705	41.879	43.951	7,26	6,73	6,75	7,06
40–44	39.175	44.175	40.496	41.491	6,31	7,12	6,53	6,67
45–49	27.742	44.496	43.089	40.092	4,51	7,18	6,95	6,44
50–54	35.675	40.436	43.613	42.450	5,89	6,52	7,03	6,82
55–59	31.218	28.071	41.223	42.327	5,21	4,53	6,65	6,80
60–64	27.985	29.233	34.196	39.436	4,69	4,71	5,52	6,34

Izvor: MONSTAT

primjer u starosnoj grupi od 50 do 54 u 2015. godini iznosio 10,09%. Starosne piramide najbolje ukazuju na navedeni trend.

Kao što se može vidjeti, broj stanovnika u radno sposobnoj dobi po svim petogodišnjim starosnim grupama se od popisa 1991. povećao. Međutim, podaci o aktivnom stanovništvu ne ukazuju na isti trend. Stoga će u narednim poglavljima biti analizirano aktivno i neaktivno stanovništvo.

Grafik 1. Starosne piramide stanovništva Crne Gore u radno sposobnoj dobi po polu 1991, 2003. i 2011. godine

Izvor: MONSTAT

3.1. *Aktivno stanovništvo*⁷

Nepovoljna demografska kretanja u Crnoj Gori u posljednjih dvadesetak godina odrazila su se i na pomjeranje aktivnog u neaktivno stanovništvo. Osnovni pokazatelj udjela ekonomski aktivnog stanovništva u ukupnom broju najbolje pokazuje stopa aktivnosti ukupnog stanovništva. Ona pokazuje specifične stope prema različitim obilježjima: ekonomskim, društvenim i demografskim, te je ona zapravo njihov zajednički izraz. Uzimajući u obzir kompleksnost ovog pokazatelja on se koristi kao pokazatelj, analize ukupnog radnog kontingenta sadržanog u ukupnom stanovništvu neke zemlje bilo na početku ili na kraju analize. Ipak, kako bi se isti adekvatno ocijenio neophodno je sagledavanje drugih indikatora kroz praćenje njihovih trendova da bi se ocijenila struktura crnogorskog stanovništva prema radnoj aktivnosti.

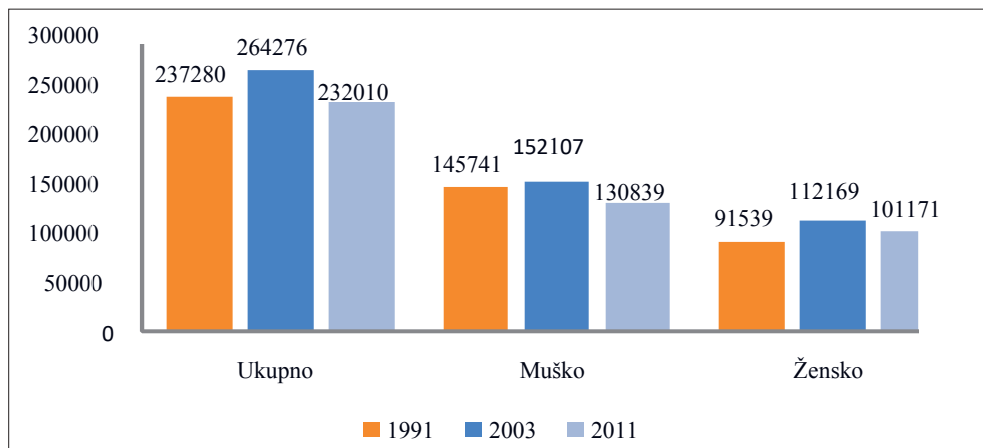
Ukoliko poredimo popise iz 1991, 2003. i 2011, možemo primijetiti da se broj stanovnika starijih od 15 godina povećavao i to je 1991. taj broj iznosio 459.577, dok je 2003. bio 492.684, a 2011. je bio 501.278, što predstavlja rast od 8,31%. međutim, aktivno stanovništvo nije išlo ovim trendom tokom navedenog perioda.

Kao što se može vidjeti sa grafika 2, trend ukupnog rasta aktivnog stanovništva u Crnoj Gori je rastao u periodu od 1991. kada je iznosio 237.280 na 264.276 u 2003. godini, da bi se taj broj 2011. smanjio na 232.010, što je za 2,2% manji broj nego 1991. godine. Ako se posmatra broj aktivnog stanovništva prema polu, možemo primijetiti da je isti taj trend pratio i mušku populaciju, odnosno da je ukupan broj 2003. bio veći za 4,36% u odnosu na 1991. kada je taj broj iznosio 145.741, da bi se 2011. smanjio u odnosu na broj iz 1991. od 10,22%. Kada se posmatra žensko aktivno stanovništvo uočava se trend rasta u popisnom periodu od 1991. godine do 2003. i to za 22,53%, da bi taj trend počeo da opada za skoro 10.000 aktivnih žena, odnosno smanjen je za 9,8% u narednom popisnom periodu od 2003. do 2011. godine. Ono što je evidentno jeste da je i pored značajnog uvećanja ženskog aktivnog stanovništva kao udjela u ukupnom, taj broj i dalje manji u poređenju sa brojem aktivnih muškaraca. Tabela 2 nam pokazuje ono što je i prethodni grafik potvrdio, a to je opadanje broja aktivnih muškaraca, dok se broj aktivnih žena povećava.

Postavlja se pitanje šta bi mogao biti potencijalni uzrok ovakvog trenda. Kao jedan od mogućih razloga može se uzeti u razmatranje promjena uloge žene u crnogorskom društvu, samim tim povećani procenat onih koje ulaze u proces

⁷ Aktivno stanovništvo (radnu snagu) čine sva zaposlena i nezaposlena lica stara 15 i više godina, prema metodologiji Ankete o radnoj snazi.

Grafik 2. Aktivno stanovništvo Crne Gore po polu 1991, 2003, 2011.

Izvor: MONSTAT

visokog obrazovanja. Obrazovanje je proces u kome se ostvaruje promocija i uspon žene u društvu, pa je postao jedini siguran instrument njene samostalnosti. Ovakav trend usloveli su upravo veća samostalnost žena u donošenju odluka kao i ekonomska nezavisnost. Ipak, i pored toga, često se dešava da su slabije plaćene od muškaraca za isti posao koji obavljaju.

Tabela 2. Aktivno stanovništvo po polu i starosnim grupama Crne Gore 1991, 2003. i 2011. godine

Starost	1991.			2003.			2011.		
	Ukupno	Muško	Žensko	Ukupno	Muško	Žensko	Ukupno	Muško	Žensko
Ukupno	237.280	145.741	91.539	264.276	152.107	112.169	232.010	130.839	101.171
15–19	11.100	6.645	4.455	9.616	5.457	4.159	3.687	2.269	1.418
20–24	31.137	18.293	12.844	30.002	16.916	13.086	21.464	12.270	9.194
25–29	36.674	20.961	15.713	35.557	19.317	16.240	32.903	18.059	14.844
30–34	38.209	22.321	15.888	35.056	19.184	15.872	32.434	17.841	14.593
35–39	35.208	21.076	14.132	35.239	19.483	15.756	30.494	16.467	14.027
40–44	28.515	17.054	11.461	36.759	20.417	16.342	28.841	15.626	13.215
45–49	16.925	11.048	5.877	34.330	19.979	14.351	29.848	16.064	13.784
50–54	17.603	12.374	5.229	26.919	16.421	10.498	26.247	14.823	11.424
55–59	10.446	8.020	2.426	11.550	8.750	2.800	17.563	11.260	6.303
60–64	4.960	3.705	1.255	4.006	3.020	986	6.858	5.053	1.805
65 +	4.983	3.325	1.658	3.508	2.234	1.274	1.632	1.084	548
Nepozn.	1.520	919	601	1.734	929	805	39	23	16

Izvor: MONSTAT

Tabela 3. Broj aktivnog stanovništva Crne Gore po polu i stope aktivnosti 1991, 2003. i 2011. godine

Godina	1991.	2003.	2011.	1991.	2003.	2011.
	Broj aktivnih osoba			Stopa aktivnosti u %		
Muško	145.741	152.107	130.839	64,49	63,56	51,64
Žensko	91.539	112.169	101.171	39,19	45,88	39,40
Ukupno	237.280	264.276	232.010	51,63	53,64	46,28

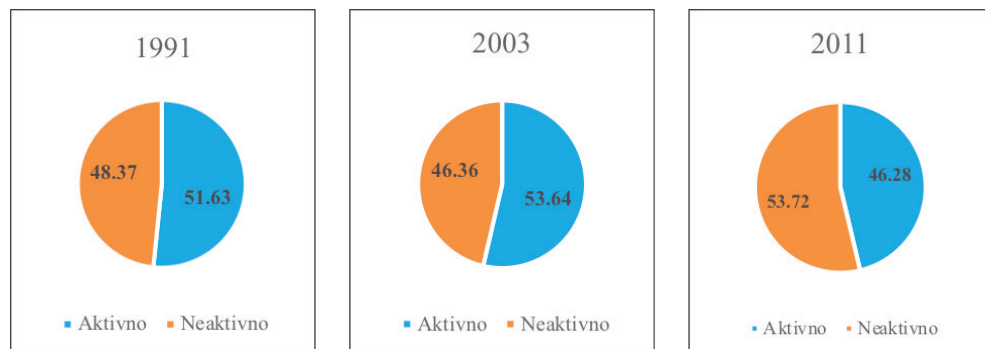
Izvor: MONSTAT

Aktivnost muške populacije bila je najveća 1991, da bi u 2013. počela da se smanjuje, a posljednjim popisom 2011. ona je pala čak na 51,64%. Kada je stopa aktivnosti ženske populacije u pitanju možemo primijeti da je ta stopa 1991. iznosila 39,19%, da bi 2003. stopa porasla na 45,88%, a nakon toga u 2011. vratila se na stopu koju je imala i 1991. godine.

Stopa aktivnosti ukupnog stanovništva bila je najveća 2003. godine i to 53,64%, da bi 2011. pala na svega 46,28%. Kao jedno od objašnjenja mogućeg smanjenja stope aktivnosti jeste i porast učešća starijeg stanovništva (starijeg od 65 godina) u ukupnom stanovništvu (starijem od 15 godina). Prema podacima iz 1991, to učešće je iznosilo 11,2%, da bi 2003. iznosilo 15,3%, a 2011. je čak dostiglo 15,8%. Mogući razlozi pada stope aktivnosti se prevashodno pripisuju demografskom starenju stanovništva, ali postoje i drugi razlozi kao što su odlazak u prijevremenu penziju usljed povoljnih uslova, ali i mogućnost dokupa radnog staža koji takođe obezbjeđuje odlazak u penziju.

Uzimajući u razmatranje odnos aktivnog i neaktivnog stanovništva, sljedeći grafik najbolje opisuje kako je u 2011. došlo do povećanja stope neaktivnog stanovništva u korist aktivnog. Kao neki od mogućih razloga navode se

Grafik 3. Odnos aktivnog i neaktivnog stanovništva Crne Gore 1991, 2003, 2011. godine

Izvor: MONSTAT

demografski problemi, prije svega samo starenje crnogorske populacije, ali i niz društveno-ekonomskih razloga. Ovaj rast doveo je do povećanja broja penzionera.

Međutim, ono što je također evidentno i što je jedan od mogućih razloga povećane stope neaktivnog stanovništva je i to što se povećao period obrazovanja lica sa navršениh 15 godina, koji su nastavkom školovanja također uticali na povećanje ove stope. Produžetak perioda školovanja direktno utiče na ponudu radne snage u zemlji, odnosno obrazovanje postaje jedan od ključnih faktora determinisanja stope aktivnosti stanovništva. Kada se posmatra struktura aktivnog stanovništva, ona se pomjera u korist žena, ali ipak procenat aktivnih muškaraca je i dalje visi.

3.1.1. Zaposleno stanovništvo

Kao i mnoge druge zemlje i Crna Gora se suočava sa velikim migracijama unutar svojih granica. Tamo gdje su povoljniji ekonomski uslovi za život, tamo će se desiti i priliv stanovništva. Ni Crna Gora nije ostala imuna na ove trendove, pa dolazi do velikog priliva stanovništva iz sjevernog u centralni i južni region. Sve ovo je posebno važno s aspekta mogućnosti za zaposlenje.

Tabela 4. Zaposleno stanovništvo Crne Gore po polu i starosti tokom 1991, 2003. i 2011. godine

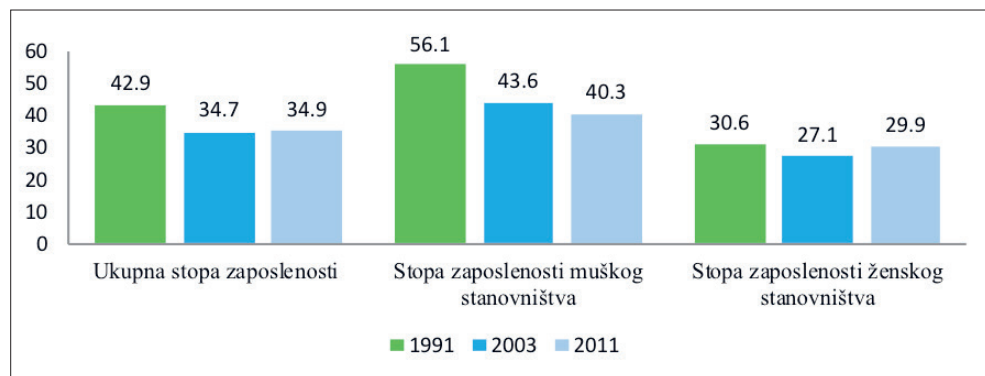
Starosna grupa	Ukupno			Muško			Žensko		
	1991.	2003.	2011.	1991.	2003.	2011.	1991.	2003.	2011.
<i>Ukupno</i>	188333	171325	175171	119498	103425	98483	68835	67900	76688
15–19	2534	2025	1368	1489	1128	842	1045	897	526
20–24	13494	10613	12647	8387	5891	7104	5107	4722	5543
25–29	25748	18357	24007	15695	10690	13032	10053	7667	10975
30–34	32796	21071	24751	19765	12569	13597	13031	8502	11154
35–39	32461	23878	23855	19718	14065	13051	12743	9813	10804
40–44	26928	27846	22463	16321	16049	12339	10607	11797	10124
45–49	16162	27553	23602	10609	16412	12767	5553	11141	10835
50–54	16969	22198	20920	11941	13784	11690	5028	8414	9230
55–59	10207	9810	14103	7840	7381	8808	2367	2429	5295
60–64	4887	3587	5929	3670	2707	4252	1217	880	1677
65 +	4838	3264	1499	3272	2102	985	1566	1162	514
<i>Nepoznato</i>	1309	1123	27	791	647	16	518	476	11

Izvor: MONSTAT

Posmatrajući posljednja tri popisa, evidentno je da je povećano učešće zaposlenih žena u odnosu na muškarce. Tome ide u prilog, kao što smo ranije napomenuli, emancipacija žena i promjena načina razmišljanja i djelovanja. Mogu se dodati i tranzicioni period u kome se u posljednjim decenijama nalazila Crna Gora, ali i prelazak sa industrijske djelatnosti na uslužne.

Ukoliko posmatramo stope zaposlenosti, evidentno je da je ta stopa kod muške populacije opadala od 1991. pa sve do 2011. godine, ali nikada nije bila manja u odnosu na stope u istom periodu kod ženske populacije. Broj zaposlenih žena je i dalje manji u odnosu na broj zaposlenih muškaraca.

Grafik 4: Stopa zaposlenosti u Crnoj Gori po polu u 1991, 2003. i 2011. godini
(Stope su računane kao odnos zaposlenog stanovništva u Crnoj Gori i stanovništva starijeg od 15 godina.)

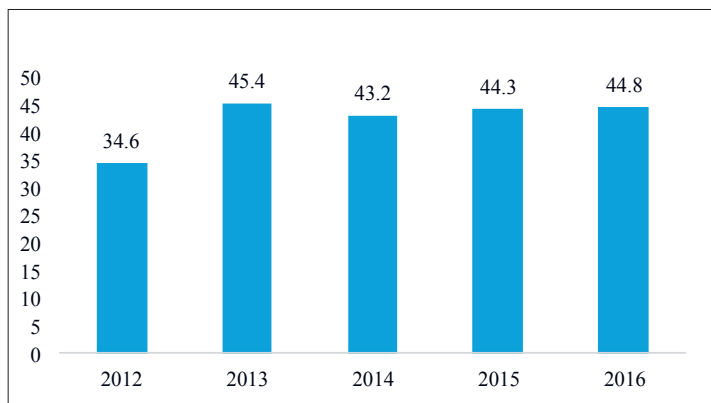
Izvor: MONSTAT

Koristeći se podacima iz ankete o radnoj snazi u periodu od 2012. pa sve do 2016, evidentan je trend porasta stope zaposlenosti. Kao jedan od mogućih razloga izdvaja se već pomenuti prelazak na uslužne djelatnosti, koje omogućavaju veći broj uposlenih radnika u odnosu na industrijsku djelatnost. Tome u prilog ide i podatak da je broj zaposlenih žena u sektoru trgovine porastao sa 10.491 u 1991. godini na 19.413 prema posljednjem popisu. Ovaj trend porasta je i kod muške populacije takođe evidentan.

Trend porasta zaposlenosti u periodu 2012–2016. bio je upravo u korist novih radnih mjesta u uslužnim djelatnostima. Posao u državnoj upravi povećan je sa 13.500 iz 1991 na 22.709 u 2013, kao i u sektoru trgovine, obrazovanja i zdravstva.

U posmatranom periodu Crna Gora je prošla kroz periode hiperinflacije, velikog ekonomskog rasta i razvoja, pa sve do skorije ekonomske krize koja je zahvatila i Eurozonu. Osim ekonomskih faktora, demografska struktura Crne Gore se mijenjala iz godine u godinu.

Grafik 5. Stopa zaposlenosti u periodu od 2012–2016.
(Korišćeni su podaci iz godišnjih anketa o radnoj snazi u periodu 2012–2016.)

Izvor: MONSTAT

3.1.2. Nezaposleno stanovništvo

Nezaposlenost je jedan od fenomena koji se i u teoriji i praksi tretira kao društveni problem koji prije svega sadrži ekonomsku, socijalnu, psihološku i moralnu dimenziju. Kao društveni problem ima globalne razmjere, sa nojm se „bore” kako nerazvijene zemlje tako i tržišne privrede u zemljama u razvoju.

U Crnoj Gori u posljednjih 20 godina ukupan broj nezaposlenog stanovništva je mijenjao trendove. Primjera radi, broj nezaposlenih je 1991. iznosio 48.947, da bi taj broj u 2003. bio povećan na čak 92.951. Razlog ovakvog trenda jesu dešavanja koja su bila u tom periodu na Balkanskom poluostrvu, pa samim tim i Crnoj Gori kao njegovom dijelu. Crna Gora je bila pod višegodišnjim sankcijama, takva atmosfera je dovela do zatvaranja velikih kompanija, tehnološke zastarelosti u već postojećim postrojenjima te do drugih negativnih efekata. Sa oporavkom crnogorke ekonomije smanjivao se broj nezaposlenih: tako je 2011. za 38,85% taj broj bio manji u odnosu na 2003. Obnova crnogorske nezavisnosti kao i trend ekonomskog razvoja usloveli su da se taj procenat još više smanjuje.

Posmatrajući tabelu možemo uočiti da je 1991. najviše nezaposlenih bilo u starosnoj dobi od 20 do 24 godine, da bi taj broj 2011. bio smanjen za više od 100%. Taj starosni period bilježi i najveće promjene u smanjenju nezaposlenosti. Pored ove starosne grupe takav trend je bio i u dobi od 24 do 40 godina. Svakako, boljom kvalifikacionom strukturom stanovništva u tim grupama broj nezaposlenih se smanjivao dok se povećavao u grupi preko 40 godina.

Grafik 6. Nezaposleno stanovništvo po starosnim grupama u Crnoj Gori u 1991, 2003 i 2011. godni

Starosna grupa	Ukupno			Muško			Žensko		
	1991.	2003.	2011.	1991.	2003.	2011.	1991.	2003.	2011.
<i>Ukupno</i>	48.947	92.951	56.839	26243	48682	32.356	22.704	44.269	24.483
15–19	8.566	7.591	2.319	51.56	4.329	1.427	3.410	3.262	892
20–24	17.643	19.389	8.817	9.906	11.025	5.166	7.737	8.364	3.651
25–29	10.926	17.200	8.896	5.266	8.627	5.027	5.660	8.573	3.869
30–34	5413	13.985	7.683	2.556	6.615	4.244	2.857	7.370	3.439
35–39	2.747	11.361	6.639	1.358	5.418	3.416	1.389	5.943	3.223
40–44	1.587	8.913	6.378	733	4.368	3.287	854	4.545	3.091
45–49	763	6.777	6.246	439	3567	3.297	324	3.210	2.949
50–54	634	4.721	5.327	433	2637	3.133	201	2.084	2.194
55–59	239	1740	3.460	180	1369	2.452	59	371	1.008
60–64	73	419	929	35	313	801	38	106	128
65 +	145	251	133	53	138	99	92	113	34
<i>Nepoznati</i>	211	604	12	128	276	7	83	328	5

Izvor: MONSTAT

Kao što se može primijetiti na grafiku, u sva tri posljednja popisna perioda, ako se pogleda i ukupan broj ali i po polu uočava se rastući trend neaktivnog stanovništva, da bi vrhunac upravo dostigao posljednjim popisom 2011. godine i to u iznosu od 268.288, što je čak za 33,7% više u odnosu na 1991. Razlozi ovakvog trenda su brojni. Jedan od mogućih je starenje stanovništva, odnosno prelazak u doba penzionisanja, što svakako ima multiplikativan efekat ne samo na ekonomiju Crne Gore, već i na ostale oblasti.

Zaključak

Demografska analiza radne snage u ovom radu nam ukazuje na važan problem crnogorske privrede — starenje stanovništva. Trend odliva stanovništva sa područja koje obiluje prirodnim i privrednim resursima uzorkuje proces deagrarizacije, devastacije i depopulizacije obradivog prostora. Kao što se moglo vidjeti u istraživanju, trend starenja stanovništva je izazvao i promjene u strukturi ranog kontingenta, pa se to i te tako odrazilo na tržište radne snage. Broj stanovnika Crne Gore povećan je u odnosu na popis iz 2003. godine za samo 7.762. Posmatrajući regionalno, stanovništvo sjevernog područja ima negativnu stopu rasta od 7,2%, porast stanovništva u središnjem dijelu iznosi 5,8%, a na Crnogorskom primorju 3,7%. Ne ulazeći detaljnije u analizu, može

se konstatovati da je dinamika i dostignuti nivo broja stanovnika, prvenstveno, rezultat pada nataliteta i smanjenja mortaliteta, čime se Crna Gora približava niskonatalitetnim područjima. Pad nataliteta koji je prouzrokovan u dobroj mjeri ekonomskim činiocima (nezaposlenost), kasnije stupanje u brak, porodice sa jednim ili dvoje djece, odnosno smanjenje broja članova domaćinstva, potvrda su daljeg pada nataliteta. Kako je starosna struktura stanovništva pokazatelj kvaliteta ljudskog činioca, time se ističe tendencija starenja stanovništva, sa uočljivim regionalnim razlikama. Riječ je o smanjenju udjela mladog stanovništva, povećanju udjela stanovništva u srednjoj dobi, a posebno starog stanovništva preko 60, odnosno, 65 godina.

Literatura i web izvori

- [1] Breznik Dušan (1988), *Demografija — analiza, metodi i modeli*, Naučna knjiga, Beograd, Titograd.
- [2] Penev Goran (2008), *Stanovništvo Srbije i Crne Gore po polu i starosti*, Pregled Srbija i Crna Gora, XLVIII, 3/2004, 3–20.
- [3] Penev Goran (2009), *Demografski trendovi u Crnoj Gori od sredine 20. vijeka i perspektive do 2050. godine*, MONSTAT, Podgorica.
- [4] Pjanić Zoran (1957), *Problem stanovništva u ekonomskoj teoriji*, Nolit, Beograd
- [5] Tolić Oraić Dubravka (2011), *Akademsko pismo*, Naklada Ljevak, Zagreb.
- [6] Veber Maks (1976), *Privreda i društvo*, Prosveta, Beograd.
- [7] Vukotić Veselin (1985), *Statistička analiza produktivnosti rada*, Univerzitetska riječ, Titograd
- [8] Vukotić Veselin (2006), *Psihofilozofija biznisa*, CID, Podgorica.
- [9] Wertheimer-Baletić, Alica (1999), *Stanovništvo i razvoj*, Mate, Zagreb.
- [10] Zavod za statistiku Crne Gore (2014), *Projekcije stanovništva Crne Gore do 2060. godine sa strukturnom analizom stanovništva Crne Gore*, Zavod za statistiku Crne Gore, Podgorica.
- [11] Zavod za statistiku Crne Gore (2015), *Metodološko uputstvo, osnovni demografski pokazatelji*, Zavod za statistiku Crne Gore, Podgorica.
- [12] EUROSTAT — <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home>
- [13] MONSTAT — <http://www.monstat.org>
- [14] UN — <http://www.un.org/millenniumgoals/education.shtml>
- [15] Vlada Crne Gore — <http://www.gov.me>
- [16] Fond PIO — <http://www.fondpio.me>

Marija ORLANDIĆ

DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS OF THE LABOR FORCE
IN THE XXI CENTURY

Summary

This paper deals with demographic characteristics of the labor population in Montenegro in the period from the beginning of the last decade of the XX until the middle of the second decade of the XXI century. Also, this paper includes analysis of data from the Census 1991, 2003 and 2011 and data released by Monstat within the annual Labor Force Survey. The information necessary to analyze the economic structure of the population, is working age were obtained just the census because they have the characteristics necessary for the analysis actually part of inventory items. Also the annual Labor Force Survey that are conducting Monstat monitors the labor force to the demographic, social and other aspects of this and is a good base for a basis analysis.

Key words: population, demography, labor